

Безпосередній об'єкт злочину, передбаченого статтею 130 Кримінального кодексу України

Визначення і детальний розгляд змісту об'єкта злочину дозволяє з'ясувати сутність соціальних цінностей, що забезпечуються суспільними відносинами та перебувають під охороною закону про кримінальну відповідальність, суб'єктів, які безпосередньо заінтересовані в їх охороні, та соціального зв'язку між особами, що є учасниками таких відносин. Окрім того, характеристика об'єкта злочину може сприяти уточненню встановлених законодавцем обмежень і, відповідно, дії кримінально-правової норми, розмежуванню злочинного від незлочинного в поведінці конкретної особи, а також служити у правозастосовній діяльності орієнтиром для правильної кваліфікації вчиненого діяння і його наслідків.

Саме тому пропонувана стаття присвячена кримінально-правовій характеристиці злочину, відповідальність за який передбачена ст. 130 КК України. Чинним КК передбачена відповідальність за свідоме поставлення іншої особи в небезпеку зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою, що є небезпечною для життя людини (ч. 1 ст. 130 КК).

З приводу визначення змісту безпосереднього об'єкта розглядуваного злочину серед вчених має місце певна єдність, однак іноді погляди різняться. Певною мірою ці відмінності обумовлені прийняттям у 2001 р. нового Кримінального кодексу. Однак формальні моменти можуть і не братися до уваги, оскільки ст. 130 КК 2001 р. фактично відтворює зміст двох статей КК 1960 р., а саме: ст. 108 «Зараження венеричним захворюванням» та ст. 108² «Зараження вірусом імунодефіциту людини».

Щодо єдності у поглядах на зміст безпосереднього об'єкта зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою, то вона виявляється у віднесенні розглядуваного злочину до злочинів проти здоров'я людини. При цьому виявлені у поглядах науковців відмінності стосуються різного бачення змісту поняття здоров'я, спроби конкретизувати ту його складову, яка відбиває сутність соціальної цінності (предмета суспільного відношення),

визначення наявності інших цінностей, що, нарівні зі здоров'ям, страждають при вчиненні досліджуваного злочину. Так, В. І. Борисов та В. М. Куц, характеризуючи злочини, які передбачені ст. 108 та ст. 108² КК України 1960 р., вказують, що ці діяння посягають на здоров'я людини¹. При цьому вони вважають, що здоров'ям є стан людини, який дозволяє їй відповідно до рівня біологічного розвитку правильно та нормально жити і працювати². Як на наш погляд, визначення змісту безпосереднього об'єкта зараження вірусом імунodefіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою крізь призму загального поняття здоров'я людини дещо «стиратиме» особливості соціального інтересу в захисті цього блага і певною мірою перешкоджатиме виявленню його відмінностей від змісту родового об'єкта злочинів, охоплених розділом II Особливої частини КК.

М. І. Бажанов, характеризуючи аналогічні злочини за КК України 1960 р., відносив їх до групи злочинів проти здоров'я та його безпеки³. З приводу такого судження слід зазначити, що М. І. Бажанов поділяв дещо інше визначення поняття здоров'я, вважаючи таким нормальне функціонування тканин та органів людського тіла⁴, та не конкретизував своє бачення поняття безпеки здоров'я. Слід визнати, що М. І. Бажанов зосереджував свою увагу головним чином на дослідженні ознак об'єктивної та суб'єктивної сторони цих злочинів, детально вивчав ознаки суб'єкта. Саме тому стосовно об'єкта обмежився загальною вказівкою. Втім, все ж таки зазначимо, що М. І. Бажанов, на наш погляд, вірно звернув увагу на здатність розглядуваного злочину як завдавати шкоди, так і створювати загрозу заподіяння шкоди здоров'ю людини.

Вивчаючи питання кримінальної відповідальності за створення загрози, М. І. Панов та В. П. Тихий дійшли висновку, що наявна загроза може характеризувати в одних випадках властивості суспільно небезпечного діяння, а в інших — його наслідки. Також ці вчені зазначають, що небезпека створює в конкретній ситуації можливість спри-

¹ Борисов В. И., Куц В. Н. Преступления против жизни и здоровья: вопросы квалификации. – Харьков, 1995. – С. 53, 59.

² Там само. – С. 38.

³ Сташис В. В., Бажанов М. И. Личность под охраной уголовного закона. Симферополь, 1996. – С. 118, 136.

⁴ Там само. – С. 83.

чинення шкоди тому або іншому об'єкту¹, однак, додамо від себе, не змінює властивостей цього об'єкта. Тому навіть при виникненні загрози заподіяння шкоди здоров'ю особи об'єктом такої загрози, на нашу думку, лишається здоров'я, без можливості трансформації цієї охоронюваної цінності в іншу, наприклад, безпеку здоров'я.

На наявність загрози для здоров'я внаслідок вчинення дій, типових для зараження вірусом імунодефіциту людини, вказують також інші дослідники розглядуваного злочину. Так, аналізуючи питання кваліфікації діянь за ст. 122 КК Російської Федерації (зараження вірусом імунодефіциту людини), Є. Сидоренко погоджується з тим, що при піддаванні загрози зараження вірусом імунодефіциту людини шкода здоров'ю не завдається, а лише створюється реальна можливість такого заподіяння². Наразі зазначимо, що наукова позиція М. І. Бажанова, Є. Сидоренко та інших вчених видається цілком слушною за умови тлумачення поняття здоров'я виключно в межах медичного аспекту. Однак такий підхід дещо не відповідає положенням чинного законодавства, посилення на які будуть зроблені при викладенні нашої позиції.

В. О. Навроцький «Зараження венеричним захворюванням» (ст. 108 КК 1960 р.) та «Зараження вірусом імунодефіциту людини» (ст. 1082 КК 1960 р.), подібно до М. І. Бажанова, Є. Сидоренко та інших вчених, відносить до злочинів проти особистої безпеки і вказує, що вони становлять групу злочинів, пов'язаних із поширенням венеричних хвороб та захворювання на СНІД³. Щодо подібного рішення при визначенні безпосереднього об'єкта «Зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невеликою інфекційною хворобою» (ст. 130 КК України 2001 р.) можна висловити деякі пропозиції в частині доцільності відмови від застосування поняття «особиста безпека», яка може потерпати від злочинних посягань як на особу, так і на громадську безпеку чи здоров'я населення. Тому видається, що поняття «особиста безпека» більш вдало відбиває сутність соціального інтересу у відсутності загроз невизначеному колу осіб, наприклад від джерел підвищеної небезпеки.

¹ Панов Н. И., Тихий В. П. Уголовная ответственность за создание опасности // Проблемы законности. – 1976. – Вып. 32. – С. 104–111.

² Сидоренко Е. Заражение ВИЧ-инфекцией: вопросы уголовно-правовой оценки // Уголовное право. – 2007. – № 1. – С.55–59.

³ Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина: Курс лекцій. – К., 2000. – С. 177.

В. В. Сташис «Зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою» (ст. 130 КК України 2001 р.) визнає злочином проти здоров'я, однак відносить його до спеціальних видів тілесних ушкоджень¹. Видається, що підставою віднесення вказаного злочину до тілесних ушкоджень служить наявність розладу здоров'я, спричиненого біологічним зовнішнім вражаючим фактором (п. 1.2. Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень). Щодо спеціального виду такого тілесного ушкодження, то вважаємо, що в даному випадку враховується поведінка винної особи, якій у більшості випадків для заподіяння шкоди здоров'ю іншій людині достатньо приховати наявність інфекції, поводитись наче здорова людина, не обмежувати себе при спілкуванні з іншими людьми. Таким чином, дотримання підходу, запропонованого В. В. Сташисом, дозволяє уникнути при визначенні змісту безпосереднього об'єкта розглядуваного злочину ототожнення його із родовим об'єктом та резервує шлях для виявлення особливостей, притаманних виключно об'єкту зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою. Так, подібно до родового об'єкта, розглядуваний злочин посягає на здоров'я. Однак, на відміну від нього, безпосередній об'єкт має власні особливості, які виявляються як у специфіці змісту соціальної потреби, що породжує відповідний соціальний інтерес, так і в мірі індивідуалізації вимог щодо поведінки суб'єктів відповідних суспільних відносин.

П. П. Андрушко та Л. П. Брич, які звертали свої наукові інтереси до питань кваліфікації діянь за ст. 130 КК, на жаль, не акцентували увагу на змісті соціального інтересу, покладеного в основу формування безпосереднього об'єкта цього злочину. Переважно ці вчені аналізували інші елементи розглядуваного злочину: об'єктивну та суб'єктивну сторони, суб'єкта².

¹ Кримінальне право України: Особлива частина: Підруч. для студентів вищ. навч. закл. освіти / М. І. Бажанов, В. Я. Тацій, В. В. Сташис, І. О. Зінченко та ін.; За ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К.; Х., 2001. – С. 42.

² Андрушко П. П. Проблеми кваліфікації злочинів, пов'язаних із зараженням людини інфекційними хворобами (статті 130, 131, 133 КК України) // Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи: Матеріали наук.-практ. конф. [Харків] 22–23 квітн. 2004 р. / Редкол.: В. В. Сташис (гол. ред.) та ін. – К.; Х., 2004. – С. 94–97; Брич Л. Спільні та розмежувальні ознаки складів злочинів, передбачених ст. 130 КК України «Зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби», із суміжними складами злочинів // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. юридична. – 2003. – Вип. 38. – С. 454–467.

Детальний розгляд сутності безпосереднього об'єкта досліджуваного злочину дозволяє зробити висновок, що специфіка відносин, які поставлені під захист нормою ст. 130 КК, обумовлена дещо відмінними від загальних вимогами охорони життя і здоров'я особи. Передусім ці вимоги звернені до носіїв ВІЛ та збудників інших невиліковних інфекційних хвороб. Зокрема, вказані учасники розглядуваних суспільних відносин повинні враховувати стан свого здоров'я і визначати власну поведінку таким чином, щоб їх вільне перебування у суспільстві, спілкування з іншими людьми не створювало для останніх загрози поширення інфекції. Свобода пересування носіїв того чи іншого виду інфекційного захворювання повинна обмежуватись ними самостійно і в інтересах оточуючих. Зокрема, воля зараженої особи має спрямовуватись на вчинення певних дій та на утримання від вчинення інших, що в сукупності із застосуванням медичних препаратів, інших заходів забезпечить повну профілактику поширення захворювання без будь-якої ізоляції носія хвороби.

У подальшому за основу дослідження безпосереднього об'єкта зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 130 КК) вдається за необхідне взяти ту складову визначення поняття здоров'я, яка вказує на стан повного душевного та соціального благополуччя учасників відповідних суспільних відносин стосовно їх здоров'я (див.: ст. 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я)¹. Гадаємо, саме цей аспект констатування наявності здоров'я дозволяє з'ясувати сутність соціальної цінності, що захищається від злочинного посягання при зараженні тією чи іншою невиліковною інфекційною хворобою чи ВІЛ. На необхідності врахування стану благополуччя особи при визначенні поняття здоров'я вказують також інші вчені². Так, Р. Шарапов та А. Коновалов зазначають, що здоров'я — стан нормального функціонування органів і систем організму людини, що виявляється в її фізичному і психічному благополуччі і забезпечує їй життєдіяльність і соціальну активність. Наве-

¹ Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 липня 1992 р. № 2801-ХІІ // Нормативні акти України [Електронний ресурс]: Програмний продукт / Всеукраїнська мережа поширення інформ. – Версія 8.4.0.0. – К., 1994.

² Дашковська О. Р. Репродуктивні права жінки: особливості реалізації та захисту // Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. – Вип. 74. – 2005. – С. 3–9; Лобанова Л. В., Камнев Р. Г. Уголовно-правовое значение возможного заражения ВИЧ-инфекцией // Рос. юстиция. – 2008. – № 3. – С. 30–31; Шарапов Р., Коновалов А. Понятие вреда здоровью в условиях правовой дезориентации судебно-медицинской экспертизы живых лиц // Уголовное право. – 2007. – № 1. – С. 127–131.

дене визначення, як підкреслюють ці науковці, демонструє єдність соціального і медичного аспектів у понятті здоров'я¹. Л. В. Лобанова та Р. Г. Камнев у своїх дослідженнях обґрунтованості звільнення від кримінальної відповідальності за зараження ВІЛ-інфекцією у разі згоди потерпілої особи звертають увагу на фактичну неможливість прийняття такого рішення одноосібно, без врахування інтересів інших суб'єктів суспільного життя. Згідно з цілком сприйнятною позицією цих вчених загроза для оточуючих виникає тому, що вони не в змозі відвернутися від носія ВІЛ-інфекції, ставитись до нього як до вигнанця, а держава, в свою чергу, має віднайти засоби на мінімізацію небезпеки зараження від такої особи інших осіб². Логічним видається висновок, що у подібних випадках страждає саме стан спокою оточуючих осіб, їх душевне та соціальне благополуччя стосовно власного здоров'я.

Аналізуючи теоретично поняття «стан душевного та соціального благополуччя», необхідно перш за все визначити, що слід розуміти під благополуччям. Етимологічне значення поняття «благополучний» вказує на досягнутий успіх, вдачу, цілковиту задоволеність³. У свою чергу задоволеність пов'язується із наявним соціально-психологічним кліматом та ефективністю як особистої діяльності, так і оточуючих⁴. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» у ст. 1 передбачає, що санітарне та епідемічне благополуччя населення — це стан здоров'я населення та середовища життєдіяльності людини, за якого показники захворюваності перебувають на усталеному рівні для даної території, умови проживання сприятливі для населення, а параметри факторів середовища життєдіяльності знаходяться в межах, визначених санітарними нормами⁵. У такому разі стан душевного та соціального благополуччя як складо-

¹ Шарпов Р., Коновалов А. Понятие вреда здоровью в условиях правовой дезориентации судебно-медицинской экспертизы живых лиц // Уголовное право. – 2007. – №1. – С. 127–131.

² Кримінальне право України: Особлива частина: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. освіти / М.І. Бажанов, В. Я. Тацій, В. В. Сташис, І. О. Зінченко та ін.; За ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К.; Х., 2001.

³ Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. – 4-е изд., доп. – М., 1999. – С. 50.

⁴ Психология: Словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М., 1990.

⁵ Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24 лют. 1994 р. № 4004-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1994. – № 27. – Ст. 218.

ва поняття «здоров'я людини» вказує на її задоволеність існуючими умовами життя, власними здібностями та спектром можливостей, відкритих для їх реалізації, впевненість в обережному ставленні до себе з боку оточуючих, відсутність загрози захворювання у разі спілкування з іншими людьми. При цьому вважаємо за доцільне уточнити, що поняття «стан душевного благополуччя» значною мірою також відбиває заінтересованість особи у здоров'ї оточуючих, тих, з ким доводиться стикатися у зв'язку з організацією власного життя (жити в одному помешканні, працювати на виробництві тощо).

Щодо характеристики об'єкта розглядуваного злочину примітними також є положення преамбули Основ законодавства України про охорону здоров'я, в якій законодавець орієнтує цей нормативний акт на визначення правових, організаційних, економічних та соціальних засад охорони здоров'я в Україні з метою, зокрема, усунення факторів, що шкідливо впливають на здоров'я громадян, попередження і зниження захворюваності тощо¹. Видається, що одним із факторів, які шкідливо впливають на здоров'я громадян, є наявність серед суб'єктів громадського спілкування інфікованих ВІЛ чи невиліковними інфекційними хворобами. Саме тому складовою мети охорони здоров'я є попередження захворюваності та поступове зниження її рівня.

Показовим є і положення ст. 3 Основ, у якому охорона здоров'я визначена як система заходів, спрямованих на забезпечення, збереження і розвиток фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості життя². За такого підходу набувають рівного значення заходи охорони здоров'я як відносно здорової людини, так і зараженої на ВІЛ чи іншу невиліковну інфекційну хворобу. Інакше кажучи, законодавець рівною мірою опікується метою забезпечення соціальної активності всіх учасників суспільства і якщо за загальним правилом діяльність держави спрямовується на створення належних умов для зростання та життєдіяльності здорових людей, то особливості такої діяльності передбачають турботу про інвалідів, хворих, осіб з вадами розвитку тощо.

¹ Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листоп. 1992 р. № 2801-ХІІ // Нормативні акти України [Електронний ресурс]: Програмний продукт / Всеукраїнська мережа поширення інформ. – Версія 8.4.0.0. – К., 1994.

² Там само.

Цілком ймовірно, що задоволення інтересів настільки різних за своїми потребами людей може виявляти труднощі в їх взаємному узгодженні. Одночасне користування благами соціального розвитку як відносно здоровими особами, так і особами з погіршеним здоров'ям вимагає від суспільства розробки певних правил. Зміст цих правил головним чином спрямований на допомогу дітям, літнім людям, інвалідам, тяжкохворим, полегшення їх участі у громадському житті, відповідну компенсацію їх тимчасової чи постійної неспроможності самостійно та повною мірою користуватися здобутками соціально-економічного розвитку суспільства. У такому разі передбачені правилами обмеження та обов'язки, адресовані до відносно здорових осіб: не займати місця в громадському транспорті, які призначені для інвалідів, облаштовувати місця для відпочинку, спеціальні доріжки для пересування (підйому) інвалідних візків, руху сліпих пішоходів, надавати позачергово путівки на оздоровлення, безоплатне профілактичне лікування, створення робочих місць тощо. Однак особи, в інтересах яких створюється режим сприяння, можуть і в окремих випадках зобов'язані дотримуватися певних обмежень. Річ у тім, що намагання хворої особи повною мірою реалізувати свої здібності та нахили може призвести до ускладнень її власного здоров'я, а подекуди зашкодити оточуючим. Саме тому ст. 5 Основ передбачено, що громадяни зобов'язані не завдавати шкоди здоров'ю населення і окремих осіб, а також виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством про охорону здоров'я¹.

Таким чином, **предметом** суспільних відносин, що перебувають під охороною ст. 130 КК, є стан душевного та соціального благополуччя людини стосовно її здоров'я. Соціально-правове забезпечення стану душевного та соціального благополуччя людини стосовно її здоров'я передбачає дотримання з боку ВІЛ-інфікованих та заражених невиліковними інфекційними хворобами певних правил, що обмежують їхні можливості волевиявлення у спілкуванні з іншими учасниками суспільного життя. За умови дотримання встановлених правил носії небезпечних хвороб не ізолюються і продовжують жити у відносно звичних умовах. У межах правового забезпечення цих відносин норма ст. 130 КК виконує охоронну функцію.

Суб'єктами (учасниками) відносин, що охороняються ст. 130 КК, є ВІЛ-інфіковані особи, чи особи, які заражені невиліковними інфекцій-

¹ Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 липня 1992 р. № 2801-ХІІ // Нормативні акти України [Електронний ресурс]: Програмний продукт / Всеукраїнська мережа поширення інформ. – Версія 8.4.0.0. – К., 1994.

ними хворобами. Колом суб'єктів розглядуваних суспільних відносин охоплюються також: держава і її органи, органи місцевого самоврядування, службові особи підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, медичні працівники. Ці особи беруть участь у суспільних відносинах, охоронюваних ст. 130 КК, як зобов'язані суб'єкти. Учасниками цих суспільних відносин є також фізичні особи, забезпечення здоров'я яких є предметом безпосередньої уваги з боку держави.

Зміст **соціального зв'язку**, що виникає між суб'єктами зазначених відносин, полягає в соціально-правовому забезпеченні та охороні душевного і соціального благополуччя людини стосовно її здоров'я, тобто у створенні і підтримці умов для оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості життя. Можливість правового забезпечення таких умов формується шляхом належного виконання зобов'язаними учасниками окреслених суспільних відносин нормативних приписів. «Важлива ознака розглядуваного соціального зв'язку — обов'язок певної поведінки взаємозалежних, взаємодіючих суб'єктів відносин», відзначає В. Я. Тацій¹.

Викладене дозволяє зробити висновок, що **безпосереднім об'єктом** злочинного посягання, передбаченого ст. 130 КК, є суспільні відносини, що забезпечують стан душевного та соціального благополуччя людини стосовно її здоров'я. Зміст цих суспільних відносин полягає у створенні і підтриманні умов, за яких показники захворюваності перебувають на усталеному рівні для даної території, умови проживання сприятливі для населення, параметри факторів середовища життєдіяльності знаходяться в межах, визначених санітарними нормами, а фізичним особам як суб'єктам суспільного життя створюються належні умови для оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості життя. Формуються зазначені суспільні відносини з метою гарантування як фізично здоровим особам, так і ВІЛ-інфікованим чи інфікованим невиліковною інфекційною хворобою, нормального співжиття.

Проведення дослідження об'єкта конкретного злочину є необхідним підґрунтям для виявлення усіх його специфічних ознак і в цьому значенні результати наведеної кримінально-правової характеристики об'єкта злочину, передбаченого ст. 130 КК, будуть застосовані для подальшого вивчення інших його елементів.

¹ Тацій В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. – Харьков, 1988. – С. 60.